

Johannes Brouwer

Johannes Brouwer en de Fryske Túnbou

Johannes Brouwer

Johannes Brouwer werd op 6 januari van het jaar 1929 aan de Kleasterloane onder Burgum geboren en is een leven lang in de tuinbouw werkzaam geweest.

Johannes is het tweede kind van Jan Brouwer en Dieuwke Brouwer-van Schepen.

Na eerst op de Kleasterloane onder Burgum te hebben gewoond verhuisde het jonge gezin naar Noardburgum en betrok een woudhuisje met bijbehorend land en met opstallen voor vee en een hooiberg in de buurtschap 'It Swartkrús'.

Deze buurtschap ligt ten oosten van het dorp Noardburgum, halverwege de vaart 'De Zwemmer'.

Vader Jan was naast zijn agrarische activiteiten ook actief als los werkmán en was onder meer betrokken bij de bouw van de brug over De Zwemmer.

It Swartkrús

Op It Swartkrús werden een aantal melkkoeien en ook enkele schapen gehouden.

Daarnaast werd er een voor die tijd vrij groot aantal leghennen door Johannes zijn ouders verzorgd.

De gelegde en verzamelde eieren werden in een speciale eierkist voorzien van stapelbare, uit papierpulp geperste eierrekken bewaard.

De kist stond in de gang achter de voordeur tot de handelaar de met eieren gevulde kist op kwam halen.

De legkippen liepen overdag onder de fruitbomen van de naastgelegen, met gaas omheinde fruithof.

Er stonden vooral appels in deze boomgaard, zoals de 'Jopen' ('Drentse Bellefleur'); dit was een kwalitatief vrij goede appel.

Ook de 'Augustus-apel' ('Gravensteiner') was van goede kwaliteit maar moest wel in een korte periode worden geconsumeerd.

'Luntersche Pippeling' was een redelijk smakelijk en lang bewaarbaar ras, dat tijdens het bewaren wel uitdroogde en daarom slap ('wilich') werd.

Op advies van de overbuurman en kweker Broer Wouda werden later ook de rassen 'Bramley's Seedling' en 'Early Victoria' aangeplant. Dit bleken vreselijk zure appels te zijn, waarvoor je een kruiwagen vol suiker moest gebruiken om er een aanvaardbare appelmoes van te kunnen maken. Het beste product was de overheerlijke Appelgelei zoals moeder Dieuwke die maakte.

'Jopen' of 'Drentse Bellefleur'

Uiteraard stond er ook een Wichterboom op het erf, waarvan de vruchten vers en verwerkt in het huishouden werden geconsumeerd.

Vader Jan kweekte zijn leven lang allerlei groenten en uiteraard ook Giele Wâldbeantsjes.

Even verder naar het oosten stond aan De Zwemmer één van de twee Vlasfabrieken die door Theodoor van Welderen Baron Rengers waren gesticht.

Deze Baron Theo was voor Johannes en zijn familie zeker geen onbekende, zoals we verderop zullen zien.

In de oorlog was deze Vlasfabriek nog volop in bedrijf.

De heer Westra was in die tijd de directeur van deze fabriek.

De Baron was zeer geliefd en heeft veel betekend voor de sociale en economische ontwikkeling van Nederland en van Fryslân en de Trynwâlden in het bijzonder.

De biografie van Baron Theo is het lezen meer dan waard (*).

Stania-State en Heemstra-State

De grootouders van de kant van Johannes zijn moeder Dieuwke waren Hinkes van Schepen en Johanna van Schepen-Boomsma.

Grootvader Hinkes was tuinman op Stania-State en Heemstra-State in dienst van Th. M. Th. Van Welderen Baron Rengers (Baron Theo).

Ze woonden in de ook nu nog bestaande tuinmanswoning, eigenlijk een klein boerderijtje, achter het hoofdgebouw van Stania-State.

Deze locatie, in het park van de State, maakte een diepe en blijvende indruk op de kleinkinderen van pake en beppe Hinkes en Johanna, en dus ook op Johannes.

Ook moeder Dieuwke werkte voor haar huwelijk in de huishouding van de baron.

Hij schreef haar later vanuit Den Haag bijzonder vriendelijke brieven, waarvan een deel bewaard is gebleven.

De Baron woonde destijds op het aanpalende landgoed Heemsta-State.

De tuinman aldaar kweekte daar in de ogen van een collega-huishoudster een te beperkt sortiment groenten.

Ze klaagde dan ook: “Och, ’t is altijd weer Spinazie, Snijbiet en Raapstelen.”

Grootvader Hinkes had zelf ook land voor de verbouw van groenten, dat lag achter Stania-State in de richting van buurdorp De Mounein.

Hier verzorgde hij onder meer teelten van aardappelen, Giele Wâldbeantsjes en Reade Krobben.

Bijzonder is dat we ook nu deze Reade Krobben met name in Oentsjerk nog altijd meer dan elders kunnen tegenkomen.

Het dorsen van de verschillende droogbonen gebeurde door ze in kleine bossen tegen de binnenkant van een ton te slaan,

Hierdoor spleten de peulen open en belandden de bonen onder in de ton.

Baron Theo kon de Giele Wâldbeantsjes ook ten zeerste waarderen.

Pake Hinkes en beppe Johanna stuurden in de oorlog eens een pakje Giele Wâldbeantsjes vergezeld van een stukje spek naar de Baron in Den Haag.

In de daarop volgende brief sloot Baron Theo af met de woorden: “Bedankt voor de heerlijke Woudboontjes en het Oenkerks spek!”

De aardappelen die door Pake Hinkes werden gekweekt waren uitsluitend van een vroeg ras; waarschijnlijk Wâldgieltsjes.

Uiteraard werden er ook tuinbonen verbouwd, die op de traditionele manier met uitgebakken spek en spekvet en met mosterd werden gegeten.

Een traktatie die ook nu nog gerust in de fijnste restaurants kan worden geserveerd.

Het pluktijdstip van de tuinbonen moet niet te vroeg liggen omdat de jonge bonen dan nog te klein zijn en de opbrengst uiteraard ook zeer te wensen overlaat.

Bovendien zijn de iets grotere bonen veel beter van smaak en ook minder waterig.

Het is dan ook niet te vermijden dat de bonen van de laatste pluk helemaal zijn uitgegroeid en beginnen af te rijpen, waarbij de zaadhuid hard en schalig wordt.

Eigenlijk zijn ze dan nauwelijks meer te eten.

Overgrootvader Sjoerd Boomsma en overgrootmoeder Aaltsje Boomsma-Nicolai woonden op hun oude dag bij pake Hinkes en beppe Johanna in.

Overgrootvader Sjoerd dopte dan de gekookte bonen uit de laatste plukronden afzonderlijk op zijn bord alsof het eieren waren, en smulde zo nog altijd evenzeer van de zachte inhoud.

De komst van 'it nije ljocht', de elektriciteit, werd als een groot wonder in de tuinmanswoning van Stania-State beleefd.

Johannes weet nog goed hoe fijn het was om met de grote bakelieten knop het licht te ontsteken.

Aan het werk bij Broer Wouda

Op zijn dertiende jaar moest Johannes aan het werk, en dat kon bij een overbuurman aan de Rijksstraatweg in Noardburgum, de fruit- en groentekweker Broer Wouda.

De werktijden waren van 7 uur 's-ochtends tot 6 uur 's-avonds en op zaterdagen tot 5 uur.

Hiervoor beurde Johannes een loon van een Rijksdaalder (Hfl 2,50) per week.

Er werd een breed spectrum aan gewassen op het bedrijf van Wouda gekweekt.

Groenten

Er werden altijd vroege tuinbonen geteeld onder anderen in de rassen 'Driemaal wit' en 'Brede witkiem'.

Roodbloeiende rassen werden er niet geteeld.

De bloemen roken volgens Johannes heerlijk en hij moest er dan ook altijd even met de neus bovenop, waarbij je dan wel moest oppassen om niet met een bezoekende Hommel in aanvaring te komen.

De bonen werden altijd onder platglas voorgekiemd en daarna in de vollegrond uitgeplant.

Het platglas werd hierna voor de teelt van Meloenen gebruikt.

Sperciebonen waren ook een belangrijke teelt.

Het meest gekweekt werd de 'Dubbele witte zonder draad', die een uitstekende kwaliteit bonen opleverde.

Droogbonen zoals de 'Giele Wâldbeantsjes' werden niet voor de markt gekweekt; hoogstens een hoekje voor eigen gebruik.

Wortels waren eveneens een teelt van belang en dan meestal in de vorm van Bospeen.

Ze werden voor het afleveren door Johannes gewassen in een naastgelegen, en niet bijster schone sloot.

Tegen allerlei ziekten en dierlijke belagers werd er gespoten met meer of minder milieuvriendelijke middelen.

Eerst gebeurde dit nog met behulp van een handpomp en later werd deze vervangen door een motorspuit van het merk 'Wisconsin'.

Fruit bij Broer Wouda

Appels

Appels waren er in onder meer de rassen 'Cox' Orange Pippin', 'Allington Pippin', 'Laxton's Superbe' en 'Jonathan'.

Peren

Peren waren er natuurlijk ook en dat waren zowel handperen als ook stoofperen.

Stoofperen waren in die tijd een belangrijk wintervoedsel.

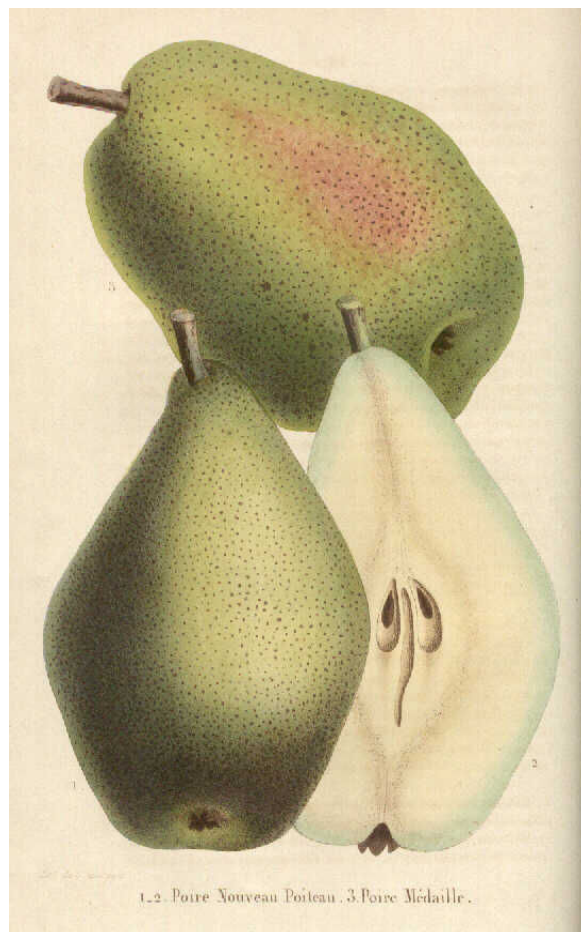
'St. Rémy' ('Saint Rémy') was een stoofpeer die heel lang te bewaren was.

Als handperen werd onder meer 'Légipont' ('Charneux' / 'Fondante de Charneux') geteeld; een goede, en bijzonder lekkere handpeer.

Ook was er de 'Nouveau Poiteau' die in de streek 'Snottebellen' werd genoemd, als gevolg van de snel overrijp worden vruchten.

Daarnaast kweekte Wouda nog meer perenrassen met welluidende Franse namen, zoals 'Bonne Louise d'Avranches', 'Triumphe de Vienne' en 'Seigneur d'Esperen'.

Vanzelfsprekend ontbrak ook de nu nog veel geteelde 'Conference' niet op Wouda zijn tuin.

1. 2. Poire Nouveau Poiteau . 3. Poire Médaille .

De 'Snottebellen'

Wichters

Wichters werden niet voor de markt geteeld.

Een belangrijke reden hiervoor was volgens Johannes dat Wichters heel vaak scheurden tijdens de rijping, waardoor ze uiteraard niet goed meer oogden en snel tot bederf overgingen. In de Wâlden waren de meeste mensen bovendien zelfvoorzienend op het gebied van de Wichters.

Rode bessen

Bij de Rode bessen was 'Fay's Prolific' een goed en in elk geval lekker ras.

Er werd ook 'Duitse Zure' (synoniem voor 'Lane's Prince Albert') geteeld en die was inderdaad vreselijk zuur.

Dat Johannes niet de enige was die deze bessen zuur vond bleek uit de volgende gebeurtenis.

Op zekere dag zat een buurmeisje samen met een nichtje van Johannes onder de bessenstruiken van Johannes zijn zuster en zwager in Jistrum van de rijke oogst te snoepen.

Rode bessen van het toen nog veel aangeplante ras 'Duitse Zure'.

Na verloop van enige tijd ontlokte dit het buurmeisje de verzuchting: "Oeh, wat bin' dy kringen soer: mar kom, wy frette troch!"

(*"Oeh, wat zijn die kringen zuur: maar kom, we vreten door!"*).

Zwarte bessen

Zwarte bessen waren ook een belangrijke teelt en hiervan werd onder meer het ras 'Wellington XXX' ('Wellington driemaal X') aangeplant dat helaas veel last had van 'rondknop', een vergroeiing van de knoppen die wordt veroorzaakt door een mijt.

Het ook geteelde ras 'Silvergieters Zwarte', een ras van Friese herkomst, had van deze aantasting geen last.

'Silvergieters Zwarte'

Aardbeien

Aardbeien waren ook een teelt die niet mocht ontbreken.

Wouda kweekte verschillende aardbeienrassen, waaronder 'Madame Lefebvre', 'Moulin Rouge' ('Oberschlesien') en 'Jucunda'.

Al met al was er zo een breed palet aan fruitsoorten, elk met zijn eigen teelteigenschappen, en met risico's en kansen in de markt.

Het land van Wouda lag vrij laag en de ruime omgeving werd door middel van een gemaal voldoende droog gehouden.

Toen in de oorlog het gemaal door gebrek aan brandstof stilstond kwam het geregeld voor dat stukken land van Broer Wouda onder water kwamen te staan.

De gewassen, en vooral het fruit zullen hier erg veel last van hebben gehad en dit zal het bedrijfsresultaat van deze en de andere hardwerkende tuinders in het dorp sterk negatief hebben beïnvloed.

Zo waren de Schorseneren, een typische wintergroente waarvan de wortels worden gegeten, in de oorlog soms grotendeels verrot.

In deze tijd volgde Johannes ook de ‘Algemene Tuinbouw Cursus’, die werd gehouden in het buurdorp Burgum.

Rijksgecommiteerden tijdens de door Johannes met goed gevolg afgelegde examens waren onder meer de Rijkstuinbouwconsulent C.M. van der Slikke en de Burgumer groenteteler Arend Hoekstra.

De Firma Röttert

Na de Noardburgumse periode kwam Johannes aan het werk bij de fa. Röttert in Leeuwarden. Het bedrijf van de Fa. Röttert lag niet ver van de Dokkumer Ee, aan de westkant tegenover Snakkerburen en naast de cichoreifabriek van de Fa. Bokma & de Boer.

De geschiedenis van de Fa. Röttert wordt beschreven in het boek ‘De Fryske Túnbou’ van de hand van P. Smeding (**).

In de beschreven periode van Johannes zijn werkzaamheid (oktober 1947 tot februari 1949) stonden de broers Kees en Foppe Röttert aan het roer van het bedrijf.

Johannes werd aangenomen als “groentenkwekersknecht”.

Er werd echter veel meer dan alleen groenten verbouwd.

Om op tijd op het werk te zijn moest Johannes om 5.00 uur op de fiets stappen.

De werktijden waren in de zomer van 6 uur ’s-ochtends tot 6 uur ’s-avonds, waardoor om 7 uur ’s-avonds de fiets weer op It Swartkrús kon worden gestald.

Als achttienjarige jongeman ontving Johannes voor deze inzet een loon van 8 Gulden per week.

Een Bijna-Aanvaring

Op een mistige ochtend was Johannes zoals gebruikelijk in het halfduister op de fiets onderweg naar de Fa. Röttert.

Er vond toen een bijna-aanvaring plaats die het verdient om hier te worden gememoreerd.

De bekende en kleurrijke Leeuwarder dominee Zelle, naar verluidt een familielid van Mata Hari, placht ’s-ochtends in alle vroegte hardlopend zijn trainingsronde te doen.

Die ronde ging vanuit Leeuwarden naar Zwartewegsend en via Gytsjerk en Canterlân naar Leeuwarden terug.

Tussen Zwartewegsend en de Grote Wielen doemde de hardloper plotseling voor de fietsende groentenkwekersknecht op.

Op een haar na parkeerde Johannes zijn voorwiel tussen de benen van de jogger avant la lettre.

Wie van de beide vroege vogels het meeste schrok zullen we nooit weten.

Het voorval ontlokte de anders zo welbespraakte dominee Zelle slechts de woorden:

“Dekselse jongen!”

De gewassen van de Firma Röttert

Vroeg in het voorjaar werd er Spinazie aan de zuidkant van een schutting gezaaid. Door deze warme groeiplaats kon er reeds vroeg Spinazie worden geoogst. Ook een vroeg gewas was de Rabarber van het ras 'Radboud', dat in de koude kas werd opgeplant en na de oogst weer naar het open veld moest worden gekruid. De kas werd daarna met Tomaten vol gepland voor een oogst in de zomer.

Blauwschokkers, een paarsbloeiend erwtenras, werden als jonge peultjes geplukt of als rijpe verse erwten gebruikt.

Droge erwten zoals Grauwe erwten werden er niet geteeld; die waren meer een akkerbouwgewas.

Groot fruit was er ook, waaronder het perenras 'Dokter Cornelis', ('Docteur {Désiré} Cornelis') die een grote steile boom vormde.

Klein fruit was bij de Fa. Röttert in de vorm van Kruisbessen op de tuin aanwezig (In Fryslân worden ze 'Krúslanders' genoemd).

Dit waren zowel Rode als Witte kruisbessen waaronder het rode ras 'Whinham's Industry'. En er werden daarnaast vooral ook Rode bessen gekweekt in de rassen 'Fay's Prolific' en 'Duitse Zure' (synoniem voor 'Lane's Prince Albert') die we hiervoor bij Wouda al tegen kwamen.

De producten werden voor een groot deel aangeleverd op de veiling van Leeuwarden, die toen nog direct over het spoor en aan de oostzijde van de Schrans, aan de Potmarge lag. De kweekproducten werden hier voor een groot deel met de boot aangevoerd. Vanuit de pramen konden de groenten en het fruit hier direct op de overdekte loskade worden neergezet.

e. Madame Lefebvre.

Madame Lefebvre, ook wel geteeld onder de naam van Anna Paulowna, Marianne, Zuurtjes, Zonnetjes (alle in Kennemerland), Lacontabel en President Roosevelt; in Engeland: Madame Lefebvre (fig. 25 a en 29 e).

Over het ontstaan van dit ras is niets bekend. Het is in de handel gebracht door R. HENDRIKSEN te Reeuwijk bij Gouda en genoemd naar een familie in die omgeving.

Het Aardbeienras 'Madame Lefebvre' uit het boek 'De Aardbei', waarvan Ir J.D. Gerritsen (***) medeauteur is.

Leeuwarden 26 Febr 1949.

Hiermede verklaart ondergetekende dat Johannes Brouwer sedert October 1947 bij de fa. K. en F. Röttert Dokkumertrekweg 34 te Leeuwarden als kwekersknecht tot volle tevredenheid en met genoegen heeft gewerkt. Hij is eerlijk, volkomen betrouwbaar en plichtsgetrouw. Terwijl zijn woning op 15 Km. afstand van onze kwekerij is gelegen was hij steeds op tijd aanwezig. Als kwekersknecht in een gemengd bedrijf, met glas en volle grond cultuurs en vruchtbomen kan ik hem dan ook bij onze collega's gerust aanbevelen.

De werkgever
K. F. Röttert.

Fa. K. & F. Röttert
Dokk tr weg 34
Leeuwarden

De prachtige aanbevelingsbrief die Johannes ter gelegenheid van het beëindigen van zijn dienstverband bij de Fa. Röttert mee kreeg.

Militaire dienst

In het jaar 1949 moest Johannes in Militaire Dienst.

Dat was in die tijd nog een langdurige kwestie; twee jaar was je 'onder de wapenen'.

Hij moest voor de eerste periode opkomen in de Johan van de Kornput-kazerne in Steenwijk.

Het eerste dat opviel was de luxe van het om 7.00 uur opstaan, terwijl in de Röttert-periode 5.00 uur gebruikelijk was.

Johannes schopte het hier uiteindelijk tot sergeant.

Midden-Nederland

Na de diensttijd kreeg Johannes een baan op een tuinderij in Loenen aan de Vecht.

Er werden daar in hoofdzaak groenten, maar ook Pruimen gekweekt.

Na 4 jaar verkaste hij naar de veiling in Utrecht en volgde hierbij de cursus voor keurmeester in Geldermalsen.

Pruimen

Pruimen werden in Loenen aan de Vecht geteeld in de ook nu nog bekende rassen ‘Czar’ en ‘Victoria’.

Maar ook het oude ras ‘Belle de Louvain’, die in de volksmond ‘Bokkekloaten’ werden genoemd.

De ‘Bokkekloaten’

Watersnood 1953

In februari 1953 braken in Zeeland, de Zuid-Hollandse eilanden en in Westelijk Brabant tijdens zware storm met springtij de dijken.

De watersnoodramp was een feit.

Johannes bood zich onmiddellijk aan om te helpen en werd gestationeerd in Halsteren in Noord-Brabant.

Hier ontmoette hij Ien, de liefde van zijn leven.

Ien was in Halsteren kleuterjuffrouw en ook betrokken bij de hulpverlening.

Johannes Brouwer

Tiel

Ien werd even later aangesteld op de kleuterschool van Tiel en de cursus voor de opleiding tot keurmeester werd, zoals gezegd, gehouden in Geldermalsen.

Rijkstuinbouwconsulent Gerritsen (***) , die de cursus verzorgde zei: “Het is goed voor je om eens op de veiling in Tiel te gaan kijken; ze hebben iemand nodig voor het sorteer- en pakstation.”

Johannes ging, de directeur ontving hem en het was zo geregeld.

In 1953 trouwden Johannes en Ien en ze gingen samen in Tiel wonen.

Langzamerhand klom Johannes op binnen het veilingwezen.

Pijnacker

Zo kwam ook de veiling in Pijnacker in beeld.

In Pijnacker werd Johannes chef van de buitendienst en daarmee verantwoordelijk voor de terreinen, de kwaliteit en de kwantiteit van het fust en voor het aansturen van het hierbij betrokken personeel.

Deze veiling was een typische glasgroenten-veiling, waar tomaten en komkommers de hoofdmoot van het aangevoerde product uitmaakten.

Toen de veiling van Pijnacker fuseerde met die van Bleiswijk en uiteindelijk sloot, ging Johannes mee naar de nieuwe veiling.

Johannes en Ien bij de naar hen genoemde nieuwe appels

De tuinbouw is in een halve eeuw door Johannes en al degenen die in de tuinbouw werkzaam waren en zijn, ontwikkeld tot een uiterst moderne en gezonde bedrijfstak met een voor Nederland enorm groot economisch belang.

Mogelijk is het geheim voor dit succes de liefde voor het tuindersvak, zoals die bij Johannes nog onverminderd aanwezig is.

(*) Wiersma, J. P.: Th. M. Th. Van Welderen Baron Rengers - Een groot Nederlander, Martinus Nijhoff, 's-Gravenhage 1955

(**) Smeding, P.: De Fryske Túnbou, Friese Pers Boekerij, Ljouwert 1979

(***) Kronenberg, Gerritsen, Klinkenberg, Erkelens en Zweede: De Aardbei, N.V. Uitgevers-Maarschappij W.E.J. Tjeenk Willink, Zwolle 1949.

Een gesprek met Johannes Brouwer over de tuinbouw in de Wâlden en in Nederland op 31 mei 2007.

© Wâldpyk, Jan J. de Boer augustus 2007